

یادداشتی درباره مقاله «قنوس وار در آتش؛ تفحصی در باب مثنوی سوز و گداز و دیوارنگاره‌ای در چهل ستون»

سردبیر محترم فصلنامه گلستان هنر
با سلام و اخلاص؛ در شماره پنجم این فصلنامه مقاله‌ای از آقای یعقوب
آژند در باب مثنوی سوز و گداز چاپ شده بود. با مطالعه آن، مطالبی به
نظرم آمد که لازم می‌دانم در اینجا به پاره‌ای از آنها اشاره کنم:

۱. در این مقاله به تصحیح دکتر امیرحسین عابدی از مثنوی سوز
و گداز که انتشارات بنیاد فرهنگ ایران چاپ کرده اشاره‌ای نشده است.
دکتر عابدی استاد زبان فارسی در دانشگاه هند بود که اولین بار به
تصحیح این اثر پرداخت و در مقدمه کتاب مطالب جالبی در باب مراسم
«ستی شدن» آورده است.

۲. نام سراینده مثنوی سوز و گداز محمدرضا نوعی آمده است؛ در
حالی که نام دقیق ایشان ملا نوعی خبوشانی است. البته بر مبنای تحقیق
دکتر امیرحسین عابدی، مؤلف عرفات العاشقین نام او را محمد صفائی و
مؤلف مخزن الغرایب محمدرضا نوشته‌اند، و نیز صاحب مخزن الغرایب او را
نبیره حاجی محمد خبوشانی می‌داند که در عهد شهنشاه اکبر می‌زیست.
نوعی خبوشانی در هندوستان نزد میرزا محمدیوسف خان اقامت گزید؛
ولی بعداً پیش شاهزاده سلطان دانیال ماند و پس از درگذشت وی با
میرزا عبدالرحیم خان خانان ارتباط یافت.

۳. اما درباره این نکته که نوشته‌اند رسمی قلندر (رسمی یزدی)، از
شاعران دربار خان خانان، این نعمت‌یابی نوعی را با صلعه‌هایی برابر نهاد
که امیر معزی از سلطان سنجر دریافت کرد، در ادبیات زبانزد است:

ز نعمت تو به نوعی رسید آن ماه

که یافت میرمعزی ز نعمت سنجر

ز گلین املش صد چمن گل آمید

شکفت تا که به مدح تو شد زبان آور

گفتنی است که این شعر تعلق دارد به ملا رستمی، نه رسمی قلندر
(آیین اکبری، تألیف دکنی، چاپ نولکشور) و نیز مصرع دوم بیت اول
«دولت سنجر» ثبت شده است، نه «نعمت سنجر»؛ و این با مقایسه بیت
اول به نظر منطقی‌تر می‌آید.

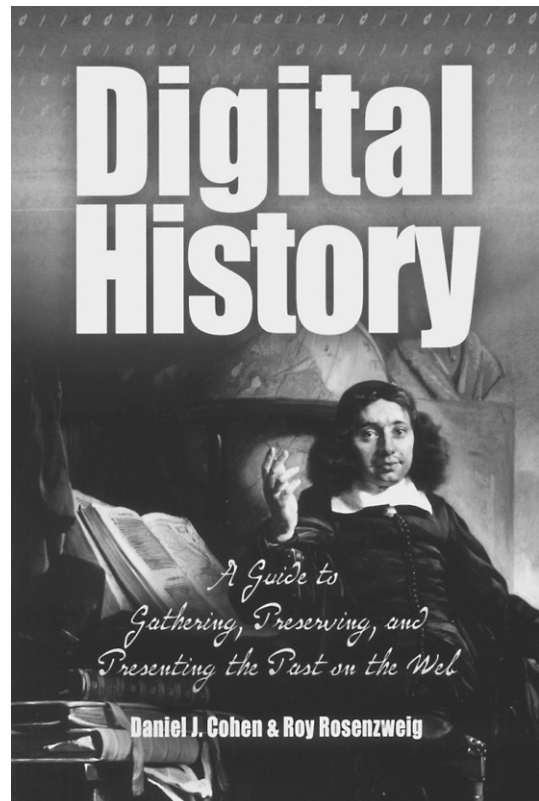
۴. نکته دیگر در باب مثنوی سوز و گداز این است که این کتاب
نخستین بار در ۱۲۸۴ ق/ ۱۸۶۷-۱۸۶۸ م با اکبرنامه در لکهنو به چاپ
رسید و سپس میرزا داود ایرانی و آناندا کی. کوماراسوامی سیلانی
مثنوی مذکور را به انگلیسی ترجمه کردند، که در سال ۱۹۱۲ م در لندن
به طبع رسید.

۵. پس از نوعی، مجرم کشمیری (ف ۱۲۷۳ ق) است که داستان
واقعی ستی زمان خود را نظم کرده و ستی‌نامه نامیده، که دکتر عابدی
شرح جالبی درباره آن نوشته است.

۶. در مورد کتاب‌آرایی مثنوی سوز و گداز، به ضرس قاطع
نمی‌توان حکمی صادر کرد. البته تحقیقات آقای آژند بسیار ارزنده است
و هیچ شکلی در آن نیست؛ اما نسخه‌های خطی از مثنوی سوز و گداز
در کتابخانه دیوان هند لندن به شماره ۱۴۸۵ هست که صفحه‌آرایی شده
است. البته بیشتر چنین نسخه‌هایی صفحه‌آرایی شده؛ اما مشخصات
کامل نسخه مزبور در این کتاب آمده است:

Herman Ethe, *Catalogue of Persian Manuscripts in the
Library of India office, Oxford, 1903.*

هاشم بناءپور

خوانندگان دارای دانش متوسط و هم برای استادان دانشگاه
مناسب است. در مجموع، نویسندگان کتابی گردآورده‌اند
که در عین ایجاز، کامل است؛ بیشتر کاربردی است تا
پژوهشی؛ و خاص مورخان غیرحرفه‌ای و آرشیوها یا
موزه‌هایی است که در آغاز کار انتشار اینترنتی مطالب
تاریخی خودند. این کتاب برای بسیاری از مورخان و
پژوهشگران حوزه علوم انسانی و علوم اجتماعی نیز
راهنمایی بسیار مفید است.

پی‌نوشتها

۱. این نوشته ترجمه‌ای است از:

Brad Eden, "The Web for Historians [Book Review]",
in: *H- HRE [H-Net Reviews in the Humanities & Social
Sciences]*, March 2006.